

Komenský a my 2024/2025, 23. ročník

Téma kategorie A - Voda: životodárný živel, který se nám začíná nedostávat.

„Vodám bylo jako prvním přikázáno, aby zrodily živočichy, neboť voda je živel poddajnější než země.“

(J. A. Komenský, *Obecná porada o nápravě věcí lidských, Mundus materialis, kap. I*)

Zadání je založeno na šesté kapitole *Orbisu pictus* a sedmé kapitole *Januy lingvarum*. Výtvarná pozornost bude zaměřena na vrstevnatou tvář vody, která má jako jeden ze živlů vysokou konotativnost a umožňuje využít řadu technik a inspirací. Voda je i pro moderního člověka a bez ohledu na jeho technické a vědecké znalosti základní podmínkou života, ale v souvislosti s povodněmi roku 2024 i jiných let je dobré připomenout i její obrovskou sílu vody a nesmlouvavost, pokud se vzepře. Vzhledem k charakteru Komenského myšlení může být položen důraz jednak na vztah vody a člověka, jednak na vodu jako jeden z elementů stavby světa.

Děti se mohou věnovat vodě jako fenoménu léta a radosti; ale i jako živlu nespoutatelné síly. Voda má řadu podob – může být louží, stojatou vodou tůň, potokem, řekou, burácející stokou uprostřed domů, vodopádem, mořem a oceánem. Za inspirativní lze považovat umění mořských národů, které do základů svého výtvarného vyjádření vtělily vodu v podobě stylizovaných vln (rytmus spirály, meandr atd.).

Do soutěže budou přijímány práce vytvořené jakoukoliv technikou včetně trojrozměrných (např. keramika), na formátech maximálně A3.

Návodná témata

Následující témata jsou jen inspirativní, kladou si za cíl zejména upozornit na vrstevnatost námětu a otevřít prostor k přemýšlení, vyprávění, mimetickému hraní, pozorování a k následné výtvarné realizaci, není třeba se jich držet.

1. Vlny: jejich tvar, velikost, rytmus, světlo.
2. Břeh potoka, řeky, moře.
3. Vodopád, gejzír. Voda tryskající ze země. Horké vřídlo.
4. Voda mezi nebem a zemí: déšť, svět v dešti, dešťová kapka. Duha. Pára. Mlha.
5. Voda jako výtvarná inspirace: mariny, čerění hladiny, kruhy na hladině, odraz krajiny v hladině.
6. Voda jako nebezpečí: mořská bouře (viz příloha). Potopa, povodeň.
7. Podvodní svět: podvodní živočichové, rostliny; podvodní krajina.
8. Člověk pod vodou.
9. Rybník: vodní hladina vytvořená člověkem, lemovaná stromy a hrází.
10. Voda – mýtus. Tůň, studánky, bažiny; voda v lese. Tajemná voda. Voda v noci. Vodní bytosti.
11. Nekonečná voda: oceán a jeho tajemství. Bájně bytosti, které obývají neprozkoumané hlubiny.

CELOSTÁTNÍ LITERÁRNĚ HISTORICKÁ A VÝTVARNÁ SOUTĚŽ

"KOMENSKÝ A MY"

Textová příloha

Jan Amos Komenský.

Bouře mořská

Rozmáhalo se zajisté to vání tak násilně, že nejen námi, ale i těmi pod námi hlubinami zmítáno bylo, až hrůza k srdci šla. Nebo moře vlnami takovými odevšad se válelo, že jsme jako po vysokých horách a hlubokých údolích jednak zhůru, jednak dolů chodili. Někdy námi zhůru střelilo, že jsme sobě měsíce dosáhnouti moci zdáli: z toho zase sstupovali jsme jako do propasti. Tu se zdálo, že nás proti nám jdoucí neb poboční vlna přikvácí a hned na místě potopí: ona pak podnesla vždycky, toliko že náš ten prkenný koráb sem tam odráží a od jedné vlny druhé podáván jsa, jednak na ten, jednak na druhý bok dopadal, jednak předkem kolmo zhůru, jednak dolů strměl. Odkudž nejen vodou vždycky na nás a přes nás do povětří stříkáno, ale my ani státi, ani ležeti nemohouc, z boku na bok jsme přemítáni, jednak na nohy, jednak na hlavu staveni. Z čehož závrat a všeho všudy s námi se podvracení pocházelo. Což když dnem nocí trvalo, každému souditi snadno, jakých se tu hrůz a strachů pocítiti musilo. I myslil jsem sobě: „Ach titot' lidé mimo všecky, co jich svět má, pobožnými býti příčinu mají, po tu hodinu životem svým jisti nejsou.“ A ohlédaje se po nich, jak nábožní jsou, vidím, že jednostejně předce jako v krčmě žerou, pijí, hrají, chechtají se, oplzle mluví, zlořečí a všelikou prostopášnost provádí. Nad čímž se zkormoutě, napomínati jich počnu i prositi, aby kde jsme pamatovali, a takových věcí přestanouce k Bohu volali. Než co platno? Jedni mne vysmáli, druhí na mně fukali, třetí opřáhali, čtvrtí vyhoditi strojili. Mánil můj, abych mlčel a hostem se v cizím domě býti pamatoval, kdež hluchým a slepým býti nejlépe jest. „Ach nemožné jest,“ díím já, „aby ta věc na dobré vyšla s těmi obyčejí.“ Tu oni opět v smíchy. Já nezbednost takou vida, mlčeti jsem musil, prasku však nějakého při nich se boje.

Vtom se bouře zsilí a proti nám vichr strašlivý strhne. Tu se teprv moře vlnami až k nebi kouřiti začne, tu nás sobě vlny jako miče podávají, tu se hlubiny odvírají a nás jednak sehltili pohrožují, jednak zhůru zase vymítají: tu nás vítr v kolo bere a jedná sem, jedná tam námi hází, až praštělo všecko, jako by se na statisíce kusů roztržiti mělo. Tu já zmrtvěl všecek, nic již před sebou nevidá než zahynutí. Onino násilí již odolati nemohouc a na skály neb mělčiny vehnání se bojíc, křídla strhovali a háky jakési veliké železné na přetlustých provazích vyhazovali: tak se na místě zdržeti, až by bouře pominula, troufajíc. Ale nadarmo. Někteří zajisté z oněch po provazích lezoucích prudkostí větru jako housenky zházíni a do moře vmetáni: těmto týmž násilím kotvy se zutrhovaly a v hlubinách ztonuly. A tu teprv lodí naše s námi již beze vší obrany, jako na proudě řeky tříšťka, zmítati se počala. Obrům pak oněm železným svévolným teprv také srdce se tratilo: bledli, trnuli, co sobě, počítí nevěděli, na Boha teprv zpomínali, k modlitbám napomínali i sami ruce spínali. Tu lodí s námi jednak na dně moře usedati, jednak o skryté pod vodou skály se bítí a skrze to padati a pukati začne. Tu se voda rozštípeninami těmi k nám leje: kterouž ač vylévati, čím a jak kdo pro starost pro mladost mohl, poroučíno, platno však nic nebylo, tlačila se násilím k nám a nás v sebe. Tu pláč, křik, upění nesmírné, žádný nic před očima neviděl než ukrutnou smrt. Avšak že život milý, chytal se, čeho kdo mohl, tabulí, desek, holí, zda by se tím od potopení ubrániti a snad někam vždy vyplouti mohl. Až i já, když se naposledy lodí rozsmekla a všecko potonulo, čehosi se chytě, vyšel jsem s nemnohými na břeh jakýsi; jiné sehltila všecky strašlivá ta propast. Kdež od zděšení a hrůzy sotva se probrav, svým vůdcům domlouvati začnu, že mne v to uvedli. Oni, že to neškodí mi: když jsme jen vybědli, abych byl myslí dobrý. Věřu myslí dobrý: do své nejdelší smrti na nic podobného navésti se nedám.

CELOSTÁTNÍ LITERÁRNĚ HISTORICKÁ A VÝTVARNÁ SOUTĚŽ

"KOMENSKÝ A MY"

(Labyrint světa a ráj srdce, Devátá kapitola)

Brandanova plavba

Potom Brandan pozdvihl ruce a pomodlil se k Bohu, aby ochránil své věrné před nebezpečím, pravici pak všem požehnal. Po požehnání vztyčili stožár a rozvinuli plachty. Vypluli značnou rychlostí, východní vítr je hnal západním směrem. Neviděli už ani cípeček země, jen moře a mraky. Vítr váł s dostatečnou silou a mniši pluli usilovně dál, protože hořeli touhou splnit svůj úkol. Brázdili moře za příznivého větru čtrnáct dní, potom však vítr ustal a mniši dostali strach. Opat je však napomenul: „Bratři, nebojte se, ale důvěřujte v pomoc boží. Když bude vítr, necháme se jím hnát, když ustane, budeme veslovat.“ Všichni se tedy chopili vesel a vzývali milosrdenství boží, protože nevěděli, kterým směrem se dát a jaké síly mohou vydat.

Veslovali tedy bez ustání celý měsíc; dokud se měli čím posílit, mohli pracovat, sotva jim však začaly docházet zásoby a síly, dostali strach. Protože však Bůh svým věrným pomáhá, zvláště jsou-li v nouzi, najednou se v dálce objevila země. Zvedl se vítr, a tak dorazili na místo bez námahy; však už byli znaveni veslováním. Když připluli ke břehu, nemohli najít cestu, kudy by mohli proplout a přistát. Pobřeží bylo ze všech stran obklopeno tolika útesy, že si nikdo netroufal mezi nimi proplout. Hory byly tak vysoké, že čněly až nad mraky, a dole v horských úžlabinách hučelo moře. Tři dni se plavili podél břehů a hledali místo k přistání, nakonec našli průrvu ve skále, kudy mohla proplout loď. a zakotvili tam. Přivázali loď, vystoupili na břeh a našli pohodlnou cestu, která je dovedla k nádhernému, dobře opevněnému hradu. Zdálo se, že hrad je sídlem nějakého krále, vstoupili tedy bránou z nejtvrďšího křišťálu. Spatřili mramorové paláce; ve zdech byly zasazeny drahokamy, které se nádherně třpytily a vycházely z nich paprsky podobné slunečním. Bylo tam mnoho podivuhodných věcí, ale jedna byla opravdu překvapující: nikde nebylo ani živáčka, tož je velmi mrzelo. Obdivovali palác a chválili jej, nakonec vešli dovnitř. Uvnitř si Brandan stoupl na lavici, rozhlédl se kolem, ale viděl jen své lidi. Prikázal jim: „Běžte a pokuste se najít věci, jimiž bychom se mohli zásobit na další cestu“ Šli tedy a našli, co si nejvíce přáli, jídla a pití do sytosti, zlaté a stříbrné vázy po okraj naplněné vším, nač jen pomysleli. Ve sklepích byla hojnost všeho, co potřebovali. Brandan jim nakázal, ať si vezmou, co budou potřebovat, ale s mírou. Nabrali si dostatek jídla, drželi se však zpátky. Přitom se dosyta najedli. Vzdali díky Bohu a vzývali jeho milosrdenství.

Antonín Sova **RYBNÍKY**

Ty české rybníky jsou stříbro slité,
žíhané temnem stínů pod oblaky,
vložené v luhy do zeleně syté
jsou jako krajů mírné, tiché zraky.
Tu sluka steskne v rákosí blíž kraje
a kachna vodní s peřím zelenavým,
jak duhovými barvami kdy hraje,
se nese v dálce prachem slunce žhavým;
chlad s dechem puškvorců lukami stoupá
a s vůní otavy po kraji dýchá,
vzduch mírně chlazen vlnami se houpá,
a něco jako věčný stesk v tom vzdychá.

Ernest Hemingway***Stařec a moře***

Myslel na moře vždycky v ženském rodě, jako na la mar, jak mu lidé říkají ve španělštině, když je milují. Někdy o té mořské spoustě mluví špatně i ti, kdož ji milují, ale říkají to vždycky, jako by hovořili o ženě. Někteří mladší rybáři, ti, co užívali bójí jako splávků pro své šňůry a měli motorové čluny, koupené, když jim žraločí játra vynesla hodně peněz, mluvili o moři v mužském rodě, říkali el mar.

Mluvili o něm jako o nějakém soupeři nebo o zeměpisném názvu nebo dokonce jako o nepříteli. Ale stařec na tu vodní spoustu myslel vždycky jako na ženskou bytost, která člověku věnuje nebo odpírá velikou přízeň, a jestliže provádí divoké či zlomyslné kousky, je to jen proto, že nemůže jinak. Měsíc na ni působí jako na ženu, myslel si. Vesloval vytrvale a nenamáhal se při tom, protože nepřekročil svou obvyklou rychlost a hladina oceánu byla hladká až na občasné zavíření v proudu. Nechal proud, aby ze třetiny pracoval za něj, a když začalo svítat, shledal, že se už dostal dál, než v tuhle hodinu doufal.

Textová příloha

Jan Amos Komenský, Jedno nezbytné, o knósském labyrintu a o výkladu báje

5. Toto je báje o Labyrintu. Mocný král Kréty Minos měl manželku Pasifae, ženu obludné žádostivosti. Když ta porodila obludný plod svého cizoložného styku s býkem, půl člověka a půl vola (zvaného Minotaurus), nařídil král postavit labyrint (dílo geniálního umělce Diadala), tj. spletitou budovu, plnou nekonečného množství slepých cest, síní, průchodů, stoupání a sestupů, v níž ten, koho tam vpustili, stále bloudil a nikdy z ní nenašel cestu ven. Král tam nejprve rozkázal zavřít toho svého bastarda, a potom tam posílal odsouzené k smrti, aby je obluda buď pohltila, nebo aby zemřeli hladu. Jen Theseovi (synu athénské královny) se podařilo prchnout, poněvadž se nad ním slitovala Ariadne, dcera krále Minosa a (na radu Daidalovu) mu dala klubko nití atd.

6. Takové bylo bájně vyprávění starých o Labyrintu. Když je vykládají mytologové, říkají, že ukazuje na lidský život, který je všude tak spletitý a plný nepřekonatelných nesnází, že nikdo ze smrtelníků (kromě toho, koho sám Bůh vybavil moudrostí) není s to se z nich vymanit. Skrytý smysl se však lépe odhalí, rozeznáme-li, že onen Minos, král celé Kréty, odkazuje ke králi veškerenstva, k Bohu, a Pasifae, jemu vpravdě podobný obraz, že znamená člověka. Když s ní pak zcizoložil pekelný býk Satan, vzešla z toho nešťastného zrození obluda, Minotaurus, tj. moudrost, smíšená z božského a satanského semene: seshora se v ní obráží cosi oslňujícího a nebeského, jakási božská podoba, avšak zdola pozemské a ohryznuté, skutečnost nejsatanštější. (Chtěli jsme totiž být bohy, avšak ďábelským způsobem: být podobni Bohu vlastní vševědoudností a rovni ďáblu vypovězením poslušnosti.) A král veškerenstva, aby nás potrestal, nám tento svět pro nás stvořený, divadlo své moudrosti, proměnil v labyrint. Do něho jsme všichni byli uvedeni a bloudíme bez konce, jak to potvrzuje svědectví Šalomouna i všech moudrých a sama smutná, trvale se opakující zkušenost. Celý svět je totiž velký labyrint s bezpočtem menších, které jsou v něm, takže není smrtelníka, který by v nějakém nebloudil — spíše jeden a týž člověk bloudí v mnoha labyrintech.

Jan Amos Komenský, *Jedno nezbytné* (přel. L. Brož), Praha 1999, s. 30–31.

Země kněze Jana

Království kněze Jana oplývalo zlatem, stříbrem a drahokamy a bylo s to přijmout všechny hosty a všechny poutníky, kteří přišli. V tomto království nikdo nebyl chudý, nebylo tam zlodějů ani lupičů. Všechno bylo společné a majetek se nedělil, Janovi poddaní měli vše, co si mohli přát. Používali kameny, které dokázaly ovlivňovat počasí a měly opravdu zvláštní moc. Jeden přeměňoval vodu v mléko, jiný vodu ve víno. Jiný kámen, byl-li vhozen do vody, v níž nebylo ryb, jen se do ní potopil, hned byla plná ryb a ty nemohly odplout, dokud, kámen nebyl z vody venku. Byly mezi nimi takové, z jejichž krve se získával purpur. Byl tam také kámen s takovou mocí: táhl-li jej za sebou lesem lovec a přivázel-li k němu dračí vnitřnosti, všechna lesní zvířata za ním šla jako vábena neodolatelnou silou. Když lovec odvázel dračí vnitřnosti a schoval kámen do jeskyně, zvěř se znovu rozeběhla po lese.

Šel-li kněz Jan se svým vojskem do války proti nepříteli, namísto korouhví vztyčili třináct velikých, vysokých křížů ze zlata a drahokamů a připevnili je na vozy; za každým vozem následovalo sto tisíc jezdců

a sto tisíc pěšáků ve zbroji. Měli množství obranných prostředků, statečné národy rozličných podob, z nichž nejstatečnější byly Amazonky. Kněz Jan každoročně v čele svého dvora navštěvoval s početným vojskem

hrob proroka Daniela v opuštěné Babylonii a všichni byli ozbrojeni kvůli jedovatým hadům a jiným hadům, kterým se říkalo „strašliví“.

Mezi Janovými lidmi nebyli lháři, a začal-li někdo přece jen lhát, jako by byl od té chvíle mrtev, to znamená, že byl ostatními považován za mrtvého a ztratil čest. Všichni žili pravdou a navzájem se milovali. Necizoložili, ani nepáchali jiné neřesti. Na jeho dvoře se jedlo jednou denně a každý den se u jeho stolu nasýtilo na třicet tisíc lidí kromě příležitostných hostů. Všichni dostávali denně darem jak koně, tak jiné královské dary. Jednou měsíčně obsluhovalo u jeho stolu sedm králů podle míry svého důstojenství, sedmdesát dva vévodů a tři sta šedesát pět hrabat kromě těch, kteří byli pověřeni jinými úkoly. Denně jedlo u jeho stolu dvanáct arcibiskupů a dvacet biskupů kromě patriarchy od Svatého Tomáše, primase Samarkandu a arciprimase Sus. Tito tři se každý měsíc navraceli podle předem určeného pořadí na své sídlo. Ostatní pobývali stále na dvoře kněze Jana a opati sloužili jeden po druhém denně mši v jeho kapli a každý měsíc se navraceli do svého opatství, aby i tam dostáli svým povinnostem, než se vrátí zpět na Janův dvůr.

Na dvoře bylo mnoho dvořanů, jimž byly propůjčeny nejvyšší tituly a úřady, pokud jde o církevní důstojenství převyšující jakoukoli jinou službu Bohu. Jídlonoš byl vlastně primas a král, dvorní číšník byl arcibiskup a král, komoří biskup a král, podkoní král a archimandrita a vrchní kuchař král a opat. Kněz Jan z tohoto důvodu nechtěl přijmout žádný z titulů či řádů, jichž byl dvůr plný, a proto z pokory dal přednost tomu, aby ho nazývali méně vznešeným jménem a přijal nejnižší svěcení, tedy kněžské.

Dopis kněze Jana končil takto: „Nyní ti nemůžeme naši slávu a naši moc popsat tak, jak bychom chtěli. Ale až k nám přijdeš, uvidíš, že jsme opravdu pány všech pánů, pokud jde o říši na zemi. Protuto chvíli věz pouze, že se rozkládá do šíře čtyř měsíců cesty a že nikdo nemůže říci, kam až se táhne do déli. Kdybys mohl spočítat „hvězdy na nebi a písek v moři, tehdy bys mohl změřit naše panství a naši moc.“

Erberto Petoia, *Středověké mýty a legendy* (Irena Kurzová, př.). Praha 1998, s. 56–57.

POHÁDKA ZE ŠLARAFIE

Byl jsem v Šlarafii a viděl jsem: na tenké hedvábné nitce visel Řím a Laterán, beznohý člověk předhonil rychlého koně, ostrý meč prosekl most. Spatřil jsem mladého oslíčka se stříbrným nosem, honil dva rychlé zajíce, viděl jsem širokou a košatou lípu, rostly na ní horké lívance. Viděl jsem starou vychrtlou kozu, na hřbetě nesla dobrých padesát fůr sádla a šedesát fůr soli. Je už těch lží dost? Viděl jsem orat pluh bez koní a volů, roční děcko hodilo čtyři mlýnská kola z Řezna do Trevíru a z Trevíru rovnou doprostřed Štrasburku, a na Rýně plaval jestřáb; plným právem po něm plaval. Slyšel jsem, jak se ryby hlasitě hádají, bylo to slyšet až do nebe, sladký med tekł jako voda z hlubokého údolí na vysoký vrch; to byly roztodivné věci. Dvě vrány tam žaly louku, dva komáři stavěli most, dva holubi roztrhali vlka, dvěma dětem se narodila kůzlata, dvě žáby spolu mlátily obilí, dvě myši světily biskupa a dvě kočky vyškrábaly medvědovi z tlamy jazyk. Přihnal se šnek a zabil dva lvy, stál tam pucifous, oholil že nám vousy, dva kojenci poroučeli matce, aby byla zticha, dva chrti vynášeli z vody mlýn a jedna stará herka stála u toho a říkala, že je to tak dobře. Ve dvoře stáli čtyři

koně, ze všech sil mlátili žito, dvě kozy zatápěly v kamnech a červená kráva sázela do pece chleba. Vtom zakokrhla kohout: „Kykyryky, konec pohádky! Kykyryky!“

Jacob a Wilhelm Grimmové, *Pohádky* (Jitka Fučíková, př.), Praha 1988, s. 226.

DIETMARSKÁ LŽIVÁ POHÁDKA

Budu vám něco vyprávět: Viděl jsem letět dvě pečená kuřata, letěla rychle, břicha obrácená k nebi, hřbet k pecku, po Rýně plavala kovadlina a mlýnský kámen, plovaly pěkně pomalu a tiše, o svatodušních svátcích seděla žába na ledě a žrala radlici. Byli tam tři chlapíci, před nimi utíkali zajíci, chlapíci chodili o berlách a na chůdách, jeden byl hluchý, druhý slepý, třetí němý a čtvrtý nemohl hnout nohou. Chcete vědět, jak se to událo? Slepý první uviděl upalovat zajíce přes pole, němý zavolal chromého a chromý ho popadl za límec. Pár lidí chtělo plachtit po zemi, napínali plachty ve větru a plavili se přes širé polní lány; když se plavili přes vysokánskou horu, bídne utonuli; rak zahnal zajíce na útěk, vysoko na střeše ležela kráva, vylezla tam. V tom kraji jsou mouchy veliké jako kozy. Otevři okno, ať ty lži vyvanou.

Jacob a Wilhelm Grimmové, *Pohádky* (Jitka Fučíková, př.), Praha 1988, s. 226.

